

Posudek na disertační práci

Mgr. Petra Bubeníčková: Autorská nonsensová pohádka v učivu literární výchovy na základní škole

Téma zaměřené na nonsensovou pohádku v učivu literární výchovy na základní škole nutno jen přivítat, nebylo totiž z hlediska předkládaného komplexního přístupu v jeho aplikování na současnou vyučovací praxi v předkládané podobě dosud zpracováno. Jak autorka (na s. 7) náležitě uvádí, „oblību nonsensové pohádky v české dětské literatuře můžeme zaznamenat zejména v 60. letech 20. století s přesahem do poloviny let 70“ a poté uvedený žánr opět nabývá na významu počínaje 90. léty (20. století). S uvedeným tvrzením souvisí i skutečnost, že nonsensová pohádka je bezpochyby literárním fenoménem, a navíc důležitým žánrem vhodně motivujícím pro výchovu ke čtenářství.

Než autorka takovou hypotézu náležitě prokázala, musela se (v teoretické části své práce – 113 základních stran) vyrovnat s teoretickým vymezením žánru a vůbec i poměrně širokým teoretickým pojmoslovím s tématem souvisejícím. To se jí povedlo na základě až vyčerpávající reflexe relevantní jak domácí, tak i zahraniční odborné literatury (jak heslářů literárně-teoretických příruček, tak i dalšího typu odborných studií; neopomenuty byly jak příspěvky staršího data, např. F. Tenčíka, 1976, tak příspěvky nejnovější ze slovníku Mileny Šubrtové a kolektivu, 2012). V přístupu k nim nelze vidět nejen deskripci, ale i uplatnění komparativní metody i jistý druh hodnotícího přístupu (např. s. 12).

Po vymezení pojmu nonsens autorka logicky navazuje vývojovým uchopením tématu, a to nejen v české literatuře (počínaje genezí nonsensové pohádky v anglickém prostředí); v této souvislosti dále i teorií nonsensového humoru. V následujících kapitolách teoretické části práce autorka profilovala (a to ve shodě se zaměřením svého výzkumu) pohádkovou tvorbu Aloise Mikulky. Vybraný autorský kontext se ukazuje jako velmi zdařilá volba (tvorbě ostatních autorů v rámci daného žánru, především Miloši Macourkovi se přece jen dostalo ve srovnání s Mikulkou nesrovnatelně větší pozornosti).

Ve vztahu ke svému didakticky zaměřenému tématu z oblasti literatury pro děti mládež autorka musela též řešit několik metodických problémů týkajících se dětské četby, např. její intencionality apod. Vhodně též pojednala o problematice školní literární výchovy a soustředila se přitom na pozici svého tématu (nonsensové pohádky) v čítankách na základní škole.

Praktická část je též vhodně koncipována a prezentuje výsledky pedagogického výzkumu, který autorka realizovala (v roce 2012) na plzeňských základních školách. Vybraná cílová skupina – žáci 5. a 9. tříd základních škol – je volena vhodně, a to vzhledem k rozdílným specifikám obou věkových skupin, tedy vzhledem k jejich poměrně dost odlišné možné míře tzv. čtenářské kompetence odvislé z velké části od tzv. skoku v jejich mentálním vývoji. To také objasnil autorčin průzkumný text určený k interpretaci a vyhodnocení, shodný

pro obě zvolené věkové skupiny. Její výzkum potvrdil rozdíl mezi vnímáním žáků 5. tříd, kteří jsou schopni rozlišit v textu především (a pouze) jazykovou komiku, a o „stupeň vyšší“ recepci žáků 9. tříd, v jejichž dopsání pohádky se projevuje oproti mladším žákům už značný posun v porozumění autorské poetice.

Jak vidno, kritické poznámky nemám k disertaci Mgr. Petry Bubeníčkové proč formulovat (jen snad třeba upozornit na fakt, že jméno vedoucí práce obsahuje z hlediska gramatické stránky tzv. volný přístavek, je proto náležité oddělit jej čárkou). Text je kultivovaný i po formální stránce, etika citace je nesporná (o tom svědčí např. i fakt, že si autorka náležitě uvádí autory hesel v kolektivních pracích).

Pro účely obhajoby uvádím pouze dvě otázky: první vychází z náležité diplomandčiny citace díla brněnského estetiky Olega Suse (*Metamorfózy smíchu a vzteku*, 2. rozš. vyd. Brno: Blok, 1965). Na základě uvedeného textu prosím vysvětlíte jeho termíny: „bezpředmětná“ jazyková komika a případkové absurdno, a to – dle Vašeho uvážení – např. i vzhledem k Vámi profilovanému Mikulkovu textu (*Ize-li*). Moje druhá otázka směřuje k Přidalově překladu díla Edwarda Leara *Velká kniha nesmyslů*. (vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998). V této souvislosti se dotazuji, zda překladatelův (stručný doslov) může být z hlediska Vašeho tématu nějak využitelný.

Summa summarum: Konkrétní hodnotící poznámky jsem už uvedla na ploše každého odstavce. Nyní shrnuji: práce je impozantní jak svým rozsahem (celkem 188 stran a 8 stran příloh), tak především svým obsahem založeným na volbě vhodné tematiky s její potřebnou aplikací k reálné školní praxi. Z textu disertace vyplývá, že je sám žánr nonsensové pohádky pro vyučovací praxi potřebný, současně je v praxi učitelů – vzhledem ke svým možnostem interpretace – nedostatečně využíván. Přitom sám fakt slovního humoru jsou už schopni recipovat žáci páté třídy. Dochází tedy k jistému napětí mezi teorií a vyučovací praxí, která je z hlediska motivací ke čtenářství v průměru ve vztahu k možnostem žánru a jejich konkrétnímu zastoupení v čítankové produkci pohříchu málo využitelná. Předchozí tvrzení však nic nemění na faktu, že inovativní a živý žánr nonsensové pohádky nemá „své“ učitele, kteří by ho pro svou praxi vhodně nepracovali či jí snad chybí dětský čtenář (konečně v recepci mu pomáhá jak televizní, tak filmová produkce).

Celek práce Mgr. Bubeníčkové je výsledkem vhodně zvoleného, potřebného tématu, jeho zodpovědné přípravy i pečlivého zpracování s nesporným vztahem k vyučovací praxi i využitelným dopadem vzhledem k ní. V tomto smyslu práci nutno pokládat za původní text. Autorce – po úspěšné státní rigorózní zkoušce a obhajobě – doporučuji přiznání vědeckého titulu PhD.

V Brně 20. října 2014

Prof. PhDr. Michaela Soleiman pour Hashemi, CSc.,
ÚČL FF MU v Brně,
z titulu oponentky práce

POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Téma: AUTORSKÁ NONSENSOVÁ POHÁDKA V UČIVU LITERÁRNÍ VÝCHOVY NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Autor: Mgr. Petra BUBENÍČKOVÁ

Doktorské studium: studijní program Specializace v pedagogice; studijní obor Teorie vzdělávání v bohemistice na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni

Školitelka: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Ivana Gejgušová, Ph.D., katedra českého jazyka a literatury s didaktikou Pedagogické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě

Hodnocení disertační práce bylo zaměřeno zvláště na aktuálnost a náročnost zpracování řešené odborné problematiky, na posouzení úrovně zpracování zvolené tematiky z metodologického i odborného hlediska, na posouzení přínosu práce pro současnou vědu a školní praxi, na posouzení formální stránky textu.

Předložená disertační práce je věnována problematice nonsensové pohádky v literární výchově na 1. stupni základní školy. Práce je rozčleněna do dvou stěžejních částí, úvodní kapitoly řeší danou problematiku z pohledu literární teorie a historie, druhá část práce těží z analýz vzdělávacích dokumentů, učebnic, respektive čítanek pro 1. stupeň základních škol, stěžejní součástí tvoří deskripce a zhodnocení výzkumného šetření provedeného mezi žáky základních škol.

V úvodních, teoreticky laděných kapitolách se autorka zaměřuje na vymezení pojmu nonsens, poukazuje na rozkolísanost jeho chápání a definování ve slovnících literární teorie a ve stěžejních domácích i zahraničních studiích. Poukazuje na dvojí vnímání nonsensu, na jeho vymezení jako součást genologického systému, nebo jako kompoziční princip, který se může uplatnit napříč jednotlivými žánry. Z české odborné produkce se Mgr. P. Bubeníčková zaměřuje zvláště na přínosnou studii teatrologa Z. Hořínka sledující genezi nonsensu v evropském i českém kontextu, jeho uplatnění v dětském folkloru a postupné pronikání do umělé literární tvorby. Ze zahraničních studií vybírá texty vznikající v průběhu 20. století, z nichž některé byly v českém překladu vydány se značným zpožděním (K. G. Chesterton aj.) Na základě získaných poznatků završuje uvedené literárněteoretické pasáže pokusem o vlastní vymezení pojmu (viz s. 40), poukazuje zvláště na možnost prostupování nonsensu jednotlivými žánry, zdůrazňuje jeho pevné propojení se sémantickou složkou textu, provázanost s jazykovou hrou, s posuny významu, s jazykovou i situační komikou, se snahou bořit čtenářská očekávání a se záměrnou provokací čtenáře.

Na uvedené pasáži logicky navazují kapitoly věnované vývoji nonsensu ve světové literatuře (se zaměřením na anglicky psanou produkci), na pronikání nonsensu prostřednictvím sběru lidové slovesnosti do české literatury 19. století a na jeho výrazné uplatnění v literatuře pro děti a mládež a v autorské pohádce 20. století. Samostatná kapitola je věnována tvorbě A. Mikulky, což logicky souvisí se skutečností, že Mikulkův text byl využit v dotazníkovém šetření.

Třetí kapitola přináší přehledné a logicky strukturované shrnutí pojetí a cílů literární výchovy na 1. stupni základní školy, akcentována je zvláště problematika využití uměleckého textu ve výuce a v souladu se zaměřením disertační práce i žánrová skladba textů a uplatnění nonsensové pohádky.

Čtvrtá kapitola detailně seznamuje s realizovaným šetřením zaměřeným na srovnání čtenářských kompetencí žáků 5. a 9. ročníků základní školy při recepci nonsensové pohádky. Mgr. P. Bubeníčková v odpovídající míře nastínila organizaci, metody výzkumu, skladbu vzorku respondentů a způsob vyhodnocení získaných dat, jehož náročnost byla dána vysokým zastoupením otevřených otázek v použitém dotazníku a sledováním postojů a subjektivních soudů respondentů. Přehledné pasáže bohatě doplněné o tabulky a grafy uzavřela autorka shrnutím poznatků a potvrzením hlavní hypotézy o rozdílu v recepci nonsensové pohádky u žáků sledovaných věkových kategorií. Tím autorka disertační práci ukončila, domnívám se však, že ke škodě věci. Disertace zaměřená na využití nonsensové pohádky **v literární výchově** přímo volá po alespoň stručné didaktické aplikaci. Nicméně ta může být součástí rozpravy u obhajoby předložené práce. Za vhodné považuji, aby Mgr. P. Bubeníčková věnovala pozornost těmto otázkám:

V předložené disertační práci opakovaně zaznělo, že nonsensová pohádka ve velké míře uplatňuje princip parodie a aluze. Kvalita recepce nonsensové pohádky je proto silně závislá na znalosti pretextu. V kapitole 3.2.1 je stručná zmínka o zastoupení nonsensové pohádky v čítankách pro jednotlivé ročníky 1. stupně základní školy. V souvislosti s tím se nabízí otázka, za autoři čítanek berou v potaz propojenost mezi pretextem a konkrétní nonsensovou pohádkou, zda tedy např. zařazují ukázky plnicí funkce pretextu do čítanek pro nižší ročník tak, aby na ně mohli vyučující odkazovat, nebo zda spoléhají na to, že jsou žáci vybaveni alespoň základním povědomím o potřebných pretextsích.

Ze srovnání recepce Mikulkovy pohádky žáky 5. a 9. ročníků vyvodila autorka závěr, že žáci pátých tříd pronikají k podstatě textu a komiky jen částečně, že postihují „jazykovou komiku primárně v rovině lexikální na rozdíl od žáků devátých tříd, kteří jsou schopni analyzovat jazykovou komiku i v rovině sémantické.“ (s. 152) Jaký didaktický závěr je možno z tohoto tvrzení vyvodit? Domnívá se autorka, že je vhodné pracovat s uvedenými texty již na 1. stupni základní školy, nebo by bylo přínosné zařazovat je do literární výchovy až na druhý stupeň? Je nonsensový prvek schopen vyvážit klesající zájem o pohádku ve starším školním věku? Jak může učitel vést žáky při práci s nonsensem, aby prohloubil porozumění textu a tím posílil čtenářské kompetence žáků a jejich čtenářskou gramotnost?

Hodnocená disertační práce Mgr. Petry Bubeníčkové *Autorská nonsensová pohádka v učivu literární výchovy na základní škole* odráží odbornou fundovanost autorky, její teoretické znalosti zkoumané problematiky, metodologickou zdatnost a schopnost zpracovat

odborný text, který splňuje potřebné obsahové i formální požadavky, má potenciál oslovit badatele shodného odborného zájmu a přispět k tolik potřebnému rozvoji oborové didaktiky a zvláště didaktiky literární výchovy na základní škole.

Doporučuji proto, aby byla práce Mgr. Petry Bubeníčkové přijata k obhajobě.

Ostrava 14. října 2014

doc. PhDr. Iva Gejgušová, Ph.D.,
katedra českého jazyka a literatury s didaktikou
Pedagogické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě